

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки економічних наук, доцентки

Журавки Олени Сергіївни

на дисертаційну роботу

Сідельник Наталії Юріївни

на тему **«РОЗВИТОК СТРАХУВАННЯ В КОНТЕКСТІ
ІННОВАЦІЙНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ»**,

виконану на здобуття на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю **072 – Фінанси, банківська справа і страхування**
(07 «Управління та адміністрування»)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

В сучасних умовах розвитку ринку фінансових послуг страхова галузь стикається зі значними викликами, що стимулює страховиків впроваджувати нові конкурентоспроможні бізнес-моделі, відповідати очікуванням клієнтів і співробітників, здобувати нові навички, а також відповідати мінливим регуляторними вимогами. У даних умовах страхові компанії дедалі активніше починають співпрацювати з іншуртех сектором та інтенсивно інвестують кошти в оптимізацію бізнес-процесів, покращення якості фінансових послуг, а також підвищення рівня інформаційної безпеки.

Для українського страхового ринку в контексті інноваційних соціально-економічних трансформацій найбільш актуальними наразі виступають такі види страхування, як медичне страхування, зважаючи на щорічне підвищення вразливості населення до коронавірусів та необхідності інтенсифікації реформування медичної системи України; агрострахування, виходячи з того, що агровиробники забезпечують більше ніж 10% ВВП України та формують сталість продовольчої безпеки держави, а катастрофічні природні ризики спричиняють тотальне банкрутство сільськогосподарських підприємств; кіберстрахування, зважаючи на тотальні кібератаки вітчизняних державних та комерційних підприємств в наслідок розширення інформаційних технологій та війни в Україні.

Враховуючи зазначене, тема дисертаційної роботи Сідельник Н.Ю., присвячена вивченню існуючих та формуванню нових науково-методичних підходів до дослідження розвитку страхування в контексті інноваційних соціально-економічних трансформацій, має високу актуальність.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями.

Тематика дисертаційної роботи відповідає Стратегії сталого розвитку «Україна – 2030» (Указ Президента України № 5/ 201 від 12.01.2015 р.), Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року (рішення Правління Національного банку від 9 липня 2020 р.), Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції» від 12.02.2022 р., Стратегії розвитку системи соціальних послуг в Україні на період 2021-2025 рр. (Наказ Міністерства соціальної політики №90 від 11.02.2022 р.), Програмі медичних гарантій 2022 (Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р.), Стратегії кібербезпеки України (Указ Президента України №447/2021 від 14.05.2021 р.), програмам ЄС з інформаційно-комунікаційних технологій («Цифровий компас» COM(2021)00118 від 09.03.2021 р. та «Цифрова Європа» (DIGITAL) від 02.06.2021 р.) тощо.

Пропозиції дисертантки враховані при роботі над науково-дослідними темами Сумського державного університету. Так, зокрема, при роботі над темою «Інноваційні драйвери зростання макроекономічної стабільності країни» (номер д/р 0121U114396) досліджено вплив рівня інноваційності країн на розвиток страхування в країнах Східної, Центральної Європи та Азії; при роботі над темою «Трансформація фінансової системи та стратегічні пріоритети її розвитку» (номер д/р 0121U114477) проведено аналіз основних трендів розвитку ринку страхування України на прикладі страхових премій та виплат Life, Non-Life та перестраховування; при роботі над темою «Соціально-економічні виклики в умовах цифровізації суспільних відносин» (номер д/р 0121U114364) досліджено силу, напрямок та часові горизонти впливу динаміки кількості страхових компаній, їх активів, страхових премій та виплат, премій, переданих перестраховикам, на поточний рівень соціального розвитку в Україні; при роботі над темою «Конвергенція економічних та освітніх трансформацій в умовах діджиталізації» (номер д/р 0121U114570) досліджено вплив діджиталізації на розвиток страхових інновацій, зокрема, іншуртек та кіберстрахування.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові результати, висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, є достатньо аргументованими і характеризуються високим рівнем обґрунтованості.

Наукові положення, викладені в дисертації, у повній мірі досліджені, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, широкий перелік

узагальнених, систематизованих та кваліфіковано опрацьованих авторкою робіт вітчизняних і закордонних вчених. У роботі використано велику статистичну базу дослідження, яка сформована з перевірених валідних джерел інформації, економічні моделі, якість та адекватність кожної з яких перевірено за допомогою відповідних наборів статистичних показників. Сфера дослідження окреслена правильно, мета та завдання визначені коректно, методи їх вирішення відповідають поставленим завданням. Покрокове логічне викладення авторських пропозицій з демонстрацією проміжних результатів з чіткими лаконічними коментарями авторки справляє загальне позитивне враження. Кожен етап дисертаційного дослідження закінчується висновками, в яких міститься підтвердження чи спростування відповідних наукових гіпотез.

Дисертація Сідельник Н.Ю. викладена на 262 сторінках, з яких основний зміст складає 200 сторінок. Загальна структура роботи відповідає нормативним документам, адже містить анотацію, вступ, 3 розділи, кожен з яких має 3 підрозділи та висновки, загальні висновки до роботи, список використаних джерел у обсязі 161 джерела, додатки, що містять вхідні дані дисертаційного дослідження та довідки про впровадження.

Перший розділ дисертаційного дослідження викладено на 76 сторінках, що склало 38% основного тексту. Даний розділ присвячено огляду сучасних закономірностей розвитку страхування та страхового ринку України й світу. Так, у першому підрозділі дисертанткою узагальнено теоретичні засади наукових досліджень у сфері страхування, страхових технологій та інновацій використовуючи інструментарій VosViewer. У другому підрозділі дисертації на основі аналітичних даних розвитку страхування Life, Non-Life та перестраховання в Україні встановлені основні вектори розвитку цих напрямків страхування. Третій підрозділ присвячено дослідженню страхового ринку країн ОЕСР, що дозволило на основі емпірично визначеного комплексного показника розвитку страхового ринку країн ОЕСР ідентифікувати загальний тренд їх поступального становлення протягом 2015-2020 рр.

У другому розділі дисертаційної роботи, що займає майже 32% основного змісту дисертації (63 сторінки) висвітлено розроблені авторкою методичні засади дослідження впливу страхування на соціально-економічні трансформації. У першому підрозділі авторкою розглянуто науково-методичні засади дослідження часової затримки впливу релевантних показників страхового ринку на трансформаційні процеси соціального розвитку України за допомогою програми EViews. Крім того, розроблено інтегральний індикатор соціального розвитку, який включає найбільш

релевантні показники. Другий підрозділ акумулює здобутки авторки, присвячені дослідженню етапів становлення агрострахування в Україні, які формувались під впливом зміни форм державної підтримки АПК. Вперше, з метою визначення найбільш ефективної системи державної підтримки аграріїв й підходів до адміністрування агрострахового ринку, на основі структурного моделювання розроблено науково-методичний підхід до ідентифікації впливу агрострахування на рівень розвитку аграрної галузі та продовольчої безпеки. У третьому підрозділі дисертантка аналізує рівень середньомісячного доходу домогосподарств, при якому вони будуть готові активно використовувати добровільне медичне страхування. Окрім того, у даному підрозділі на основі методу Брауна-Робінсона встановлено рівень бюджетних асигнувань на охорону здоров'я, при досягненні якого максимальний обсяг фінансової підтримки передається від держави до страхових компаній.

Третій розділ викладено на 52 сторінках, що складає 26% від основного змісту дисертаційного дослідження. Даний розділ охоплює дослідження взаємозв'язків між розвитком страхування та інноваційними трансформаціями у суспільстві. У першому підрозділі авторка досліджує основні закономірності розвитку страхових інновацій. Крім того, дисертанткою на основі даних компанії «Venture Scanner» проведено аналіз основних стартап-проектів у сфері страхування. У другому підрозділі дисертанткою проведено комплексний аналіз залежностей між рівнем інноваційності країн та розвитком страхування в них, на основі панельних багатofакторних регресійних моделей із випадковими ефектами досліджені 16 країн Східної, Центральної Європи та Азії. Третій підрозділ присвячено аналізу потенціалу розвитку кіберстрахування в Україні, для чого розроблено методичний підхід до розрахунку композитного індикатора.

4. Достовірність положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, не викликає сумнівів, адже всі дослідження супроводжуються покроковою ілюстрацією та посиланнями на відповідні джерела, масив вхідної інформації, додаткові та проміжні розрахунки наведені у додатках.

5. Новизна дослідження та одержаних результатів.

Аналізуючи найбільш суттєві наукові результати, отримані авторкою, можна дійти висновку, що в результаті дисертаційного дослідження було вперше розроблено: 1) науково-методичний підхід щодо верифікації оптимальних взаємодій між зацікавленими сторонами в системі відносин «держава – страхові компанії – домогосподарства» в контексті розвитку добровільного медичного страхування в Україні.

Окрім того, дисертанткою удосконалено методичні засади: 1) дослідження впливу динамічних змін на страховому ринку на трансформацію соціального розвитку України; 2) визначення напрямку та сили взаємозв'язку між рівнями розвитку агрострахування, аграрної галузі та продовольчої безпеки; 3) моделювання впливу рівня інноваційності країни на розвиток страхування; 4) обґрунтування потенціалу розвитку кіберстрахування в світі.

У дисертаційній роботі набули подальшого розвитку теоретичні засади та методологічне підґрунтя: 1) визначення трендів зміни напрямків наукових досліджень та суспільного інтересу з питань розвитку страхування в контексті інноваційних соціально-економічних трансформацій; 2) визначення трендів розвитку страхового ринку країн ОЕСР, що відрізняється від існуючих формалізацією функціональних залежностей між окремими індикаторами його розвитку.

6. Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях, персональний внесок здобувачки.

Основні результати дисертаційної роботи опубліковано в 15 наукових працях, загальним обсягом 7,02 друк. арк., із яких особисто авторці належить 5,9 друк арк., зокрема 1 підрозділ у колективній монографії, 9 статей у наукових фахових виданнях України (зокрема, 1 – у виданні, що індексується міжнародною наукометричною базою Web of Science та 1 – у виданні, що індексується міжнародною наукометричною базою Scopus), 5 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

7. Апробація одержаних результатів.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження повністю висвітлені у наукових працях авторки, доповідались та обговорювались на наукових конференціях, в результаті яких опубліковано 5 тез доповідей. Результати дисертаційної роботи представлені та обговорені на таких науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Регіональні особливості злочинності: сучасні тенденції та стратегії протидії» (м. Кривий Ріг, Україна, 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародні економічні відносини та сталий розвиток» (м. Суми, Україна, 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «New trends and best practices in socioeconomic research» (м. Ігало, Чорногорія, 2021 р.), Міжнародному азійському конгресі із сучасних наук (м. Нахічеван, Азербайджан, 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні виклики» (м. Суми, Україна, 2022 р.).

8. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Результати дослідження Сідельник Н.Ю. можуть бути використані органами державного регулювання, а саме: Національним банком України – під час формування платоспроможного, стійкого, конкурентного ринку страхування в Україні; Міністерством фінансів України – у процесі реформування фінансового забезпечення охорони здоров'я та загальнообов'язкового медичного страхування в Україні; Міністерством аграрної політики та продовольства України – під час формування загальнодержавної стратегії підтримки вітчизняних сільгоспвиробників в розрізі страхування ризиків від катастрофічних природних ризиків; Міністерством соціальної політики України – у процесі трансформації механізму соціальної підтримки населення в межах переходу від державної допомоги до лайфового страхування; Міністерством цифрової трансформації України – під час роботи над розширенням функціоналу концепції «цифрової держави» в напрямку підвищення загального рівня страхової грамотності населення.

Практичні рекомендації дисертантки вже впроваджується в роботу страхових компаній. Так, результати формування системи забезпечення стійкості страхового ринку в процесі аналізу кон'юнктури страхового ринку, а також аналізу сучасних тенденцій розвитку й прогнозуванню страхування Life, Non-Life та перестраховання в Україні упроваджено в діяльність ПрАТ Страхової компанії «Провідна» (довідка № 1112 від 10 серпня 2022 р.); здобутки щодо визначення оптимальних взаємодій між зацікавленими сторонами в системі відносин «державна – страхові компанії – домогосподарства» в контексті добровільного медичного страхування знайшли своє відображення у діяльності ПрАТ страхова компанія «VUSO» (довідка № 19-0778 від 22 серпня 2022 р.); підхід щодо ідентифікації структурних зв'язків між динамікою розвитку агростраховання, аграрного сектору та рівнем продовольчої безпеки України реалізовано у діяльності Страхової Групи «ТАС» (довідка № 10 від 28 січня 2022 р.), а методичні засади ідентифікації впливу розвитку Life, Non-Life та перестраховання на індикатори соціального розвитку домогосподарств України впроваджено у діяльність страхової компанії «УСГ» » (довідка № 14/ 11-23/00001 від 10 лютого 2022 р.).

Результати дисертації використані під час підготовки та викладання дисциплін «Страхування» за темою 8 «Особисте страхування» та «Фінанси страхових організацій» за темою 1 «Організація фінансів страхової компанії» у Сумському державному університеті.

9. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

За результатами перевірки дисертаційної роботи Сідельник Н.Ю. на наявність ознак академічного плагіату встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень; навмисних спотворень не виявлено. Виходячи з цього, можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності.

10. Недоліки дисертації щодо їх змісту та оформлення.

Принципові недоліки, що стосуються змісту, підтвердження результатів, обсягу та оформлення дисертаційного дослідження Сідельник Наталії Юріївни відсутні, проте слід зазначити деякі зауваження:

1. В роботі (у підрозділі 1.1) проведено глибокий аналіз думок зарубіжних вчених, водночас приділено вкрай мало уваги дослідженням вітчизняних вчених.

2. Певна кількість практичних розрахунків авторки (дослідження страхового ринку країн ОЕСР, визначення залежностей між рівнем інноваційності країн та розвитком страхування в них) завершується 2020 р. Це не дозволяє сформувати об'єктивну думку щодо сучасних трендів розвитку досліджуваних процесів та виявити подальші закономірності їх розвитку.

3. Слід зауважити, що підрозділ 2.2 був би більш довершеним при додаванні результатів факторного аналізу складових характеристики рівня розвитку страхування аграрних ризиків та аграрної галузі.

4. За результатами застосування інструментарію імітаційних ігор для розрахунку оптимальних взаємодій між зацікавленими сторонами в системі відносин «держава – страхові компанії – домогосподарства» в контексті розвитку добровільного медичного страхування встановлено, що домогосподарства можуть стати більш активними учасниками медичного страхування лише за умови отримання середньомісячного доходу не менше 15 тис грн. Робота мала б ще більше значення, якщо б було враховано рівень знецінення національної грошової одиниці протягом останніх 10 років.

5. Робота значно виграла б, якщо б у підрозділі 3.3 були проаналізовані не тільки загальний обсяг страхових премій з кіберстрахування, але й їх видова структура в розрізі ризиків.

Також під час рецензування дослідження виникли питання, які вимагають від дисертантки деяких пояснень:

1. В результаті дослідження впливу динамічних змін на страховому ринку на трансформацію соціального розвитку України Вами встановлено, що лайфове страхування впливає на інтегральний індекс соціального розвитку найбільш швидко порівняно з іншими видами страхування. За Вашими

розрахунками, такий вплив вже буде відчутним через два роки. Як Ви вважаєте, чим це обумовлено? При цьому слід врахувати, що страхові випадки настають в межах цього виду страхування набагато рідше, чим, наприклад, в межах медичного страхування.

2. Які, на Вашу думку, перспективи розвитку та зміни на ринку страхування очікуються після закінчення війни? Можливо, Ви очікуєте якісь зміни, пов'язані із можливим вступом України до ЄС?

Перелічені недоліки та зауваження мають дискусійний характер та не применшують високого науково-теоретичного та методичного рівня проведеного дослідження.

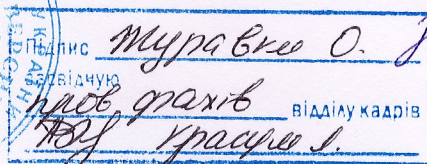
11. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційну роботу Сідельник Наталії Юріївни на тему «Розвиток страхування в контексті інноваційних соціально-економічних трансформацій», яка виконана в Сумському державному університеті, слід кваліфікувати як повноцінне закінчене наукове дослідження, що містить нове вирішення актуальної наукової задачі. Робота містить нові науково-обґрунтовані результати, які мають теоретичне та практичне значення для сучасного страхування. Достовірність отриманих результатів забезпечена достатнім фактичним матеріалом, отриманим за допомогою новітніх методів дослідження. Всі основні положення дисертації відображені у публікаціях в фахових виданнях України та зарубіжних наукових журналах, кількість яких відповідає встановленим вимогам.

Загалом дисертаційна робота Сідельник Наталії Юріївни відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40, постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Сідельник Наталія Юріївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа і страхування».

РЕЦЕНЗЕНТКА:

кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри фінансових технологій
і підприємництва Сумського державного
університету

Олена ЖУРАВКА